

O VOJNI Z ITALIJO (1914—1915)

DUŠAN NEČAK

O problemu vstopa Italije v vojno na strani antantnih sil in o pogajanjih med Italijo in Avstro-Ogrsko o odcepitvi dela avstro-ogrškega ozemlja Italiji, ki naj bi bil pogoj, da Italija ostane vsaj nevtralna, je sorazmerno že dosti znanega. Morda pa bi bilo za jasnejšo in popolnejšo sliko te problematike vredno ogledati tudi protokole skupnega ministrskega sveta Avstro-Ogrske, ki jih je z veliko natančnostjo zbral Miklós Komjáty in objavil v knjigi »Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates der Österreichisch-Ungarischen Monarchie« (1914—1918).¹

Kot primerjavo z uradno avstroogrsko politiko do vojne z Italijo pa bomo uporabili knjižico *Adriaticusa*² »O vojni proti Italiji od feldmaršala Borojevića« (Ljubljana, 1923) in dokument, ki je bil osnova za to knjižico in ga hrani arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja (fasc. 39, št. R 10).

Pri njej gre za spominski zapisek znanega avstrijskega feldmaršala Svetozarja Borojevića, ki je bil komandant tako imenovane jugozahodne fronte proti Italiji, bolj znane pod imenom »soška fronta«. Borojevič je, tako vsaj kaže, napisal besedilo takoj po prvi svetovni vojni, ko je živel na avstrijskem Koroškem v Celovcu, kjer je leta 1920 tudi umrl.³ V dokumentu se Borojevič ni spuščal v podrobno razlago in razčlenitev »soških bitk«, temveč je hotel kot vojak predvsem pokazati, kako se je Italija, ki je večino ozemeljskih pridobitev dobila za zeleno mizo, obnašala v vojni.

Kot je znano, je italijanska vlada zahtevala od Avstro-Ogrske ozemeljske kompenzacije zaradi njenih pridobitev na Balkanu, sklicujoč se na VII. člen pogodbe o »trozvezi«.⁴ Razumljivo je, da je kompenzacijsko vprašanje prišlo tudi na dnevni red zasedanja skupnega ministrskega sveta. Kaže, da so najbolj zavzeto začeli razpravljati o tem vprašanju na seji 8. avgusta 1914.⁵ Skupni ministrski svet se je že prej odločil, da bo poskušal zadovoljiti zahteve Italije po kompenzacijah. Avstroogrski veleposlanik v Rimu se je zato pogovarjal z italijanskim zunanjim ministrom o možnih kompenzacijah v Afriki, Albaniji ali Franciji. Italijanski minister pa ni hotel o tem nič slišati in je zahteval Trentino,⁶ obenem pa tudi namignil, da bi bila situacija drugačna, če bi se sporazumeli okoli te kompenzacije. Avstrijski veleposlanik je sicer odločno zavrnil ta predlog, vendar pa vse kaže, da se je Avstro-Ogr-

ska le v začetku vojne odločno upirala takim kompenzacijam in pritisku Nemčije, naj privoli vanje.⁷ Predsednik te seje ministrskega sveta, zunanji minister grof Berchtold, je v tej zvezi dejal, da bi bila velika napaka, če bi popustili pritisku Nemčije in je zato predlagal, naj prisotni zaradi pomembnosti vprašanja, ki ga lahko reši samo ministrski svet, povejo o tem svoje mnenje.

Najprej se je oglasil ogrski ministrski predsednik, ki pa je hotel najprej poročilo šefa generalštaba o vojaškem položaju. V kratkem je šef generalnega štaba baron Conrad von Hötzendorf dejal, da Avstro-Ogrska ne more dati nikakršnega odpora, če bi Italija napadla Trst ali Istro, pa tudi na Južnem Tirolskem nima nobenih enot. Kot vojak je zatrdil, da z vojaškega stališča ne bi bila nobena cena prevelika, samo da Italija ostane nevtralna. Očitno je tako stanje ostalo vse do vstopa Italije v vojno na strani antantnih sil, saj je feldmaršal Borojevič v imenovani knjižici in dokumentu, ohranjenem na INV, med drugim zapisal: »Ko je Italija v maju 1915 stopila v vojno in je svojemu dolgoletnemu zavezniku udarila v hrbet, je imela pred očmi dejstvo, da bo lahko na najbolj cenen način izpolnila svoje nacionalne pretenzije. Takrat je bila monarhija že 9 mesecev v vojni in se je borila na dveh frontah. Na bojnem polju je imela že vse z vpoklicem zbrane enote.« Na jugozahodni fronti je bila takrat Avstro-Ogrska skoraj brez vojske, zato bi po Borojevičevem mnenju morala že v vojno stanje postavljena tamkajšnja armada zadoščati za dosego italijanskih ciljev — okupacijo k njej »sodečih« ozemelj.⁸

Kljub pesimističnemu poročilu generalštaba pa se je ogrski ministrski predsednik postavil proti dajanju kakršnihkoli koncesij Italiji. V glavnem je svoje odklonilno stališče podprl s tem, da bi kakršnakoli odcepitev avstroogrskih ozemelj Italiji naredila veliko politično škodo tako doma, kot tudi v tujini.⁹ O tem vprašanju je govoril tudi cesarsko-kraljevski ministrski predsednik grof Stürgkh. Poudaril je, da se pridružuje mnenju ogrskega ministrskega predsednika, ki je dejal, da Italiji ne smejo dele ozemlja, ki pripadajo monarhiji, obljubiti in še manj dati. Že takrat je bil prepričan, da italijanska nevtralnost ne bo naklonjena Avstro-Ogrski in da bodo Italijani izkoristili vsako možnost, da bi od monarhije izsilili koncesije in bi jo, če bi bilo treba, tudi napadli. »Na italijanski

meji ne moremo organizirati nobene resne obrambe in naš položaj bi bil izgubljen, če bi Italijani prišli do Ljubljane in Gradca,«¹⁰ je dejal Stürgkh. Glede na to se mu je zdelo nevarno, da bi kar čakali na italijanski napad. Predlagal je, da bi jih zamotili z nekakšno tajno pogodbo. »Proti brigantom, kakršni so sedaj Italijani, ne bi bila nobena diplomatska zvižaja prehuda,« je zatrdil.¹¹ Natančno je tudi razložil, kakšna naj bi bila ta zvižaja: »Nemčija bi za našim hrbtom, vendar z našo vednostjo, sklenila z italijansko vlado tajno pogodbo, v kateri bi se obvezala:

1. priznati italijanske zahteve do Avstro-Ogrske glede na veljavnost čl. VII pogodbe o trozvezi; Nemčija bi se dalje obvezala, da se bo ob koncu vojne z vsemi silami zavzela za izpolnitev kompenzacij, ki jih Italija zahteva od Avstro-Ogrske; Nemčija bi tako zagotovitev vezala na pogoj, da mora zunaj kompenzacijskih zahtev ostati ozemlje Trsta z okolico in druga z Italijani naseljena območja na avstrijskem Primorju ter ogrsko-hrvaški obali ob Jadranu. S tem bi bil Trentino implicitno imenovan kot kompenzacijski objekt. Italija pa naj bi se obvezala:

1. priznati »casus foederis« in popolnoma izpeljati obveznosti iz pogodbe o trozvezi ter z obema zavezniškima cesarstvoma sodelovati na vodi in na kopnem;

2. da bo med vojno Avstro-Ogrske s Srbijo (do katere Avstro-Ogrska nima nobenih ozemeljskih pretenzij) zavzela do Avstro-Ogrske zavezništvo ustrezno stališče in ob koncu vojne z njo prevzela določene ukrepe za zagotovitev trajnega miru na Balkanu ter Avstro-Ogrsko pri tem ne bo ovirala.«¹²

Tako bi Italija dobila od nemške vlade zagotovilo za Trentino. Istočasno pa naj bi nemška vlada sklenila tudi z avstroogrsko vlado tajno pogodbo, ki naj bi imela sledečo vsebino:

»1. Nemčija priznava nujnost vzpostavitve trajnega reda na Balkanu zaradi varstva in gotovosti položaja Avstro-Ogrske na jugovzhodu. V soglasju z Avstro-Ogrsko vidi Nemčija kot bistvene pogoje za dosego tega cilja politično slabitev zavezniških kraljevin Srbije in Črne gore. To pa se lahko doseže le z zmanjšanjem njihovega teritorialnega obsega. Kot drug pomemben pogoj pa se postavlja odstranitev obeh vladajočih dinastij in njih nadomestitev z neko zahodno dinastijo. To zadnje bosta Nemčija in Avstro-Ogrska sklenili v tesnem sporazumu po koncu vojne na Balkanu.

2. Če bi med vojno ali ob njenem zaključku Italija zavzela stališče, ki bi uresničevanje

prej označenih interesov Avstro-Ogrske oviralo, se Nemčija obvezuje, da bo z vsemi silami podpirala uresničitev teh interesov in na zahtevo Avstro-Ogrske, če bo treba, tudi z orožjem.¹³

Cesarsko — kraljevi ministrski predsednik je bil mnenja, da Italija nikoli ne bo pristala na novo ureditev na Balkanu, še manj pa na odstranitev črnogorske dinastije, s katero je bila italijanska v sorodu, kajti italijanska kraljica je bila črnogorska princesa Jelena. S tem bi Nemčija stopila na stran Avstro-Ogrske, jo podprla z orožjem in Trentino ne bi bil nikoli v italijanskih rokah.

Kljub skrbno izdelanemu načrtu avstrijskega ministrskega predsednika pa skupni ministrski svet ni sprejel take zamisli. Predvsem sta bila proti takemu predlogu ogrski ministrski predsednik grof Tisza in ogrski minister grof Burian. Oba sta zatrdila, da ne verjameta, da bi se s tako pogodbo dala Italija premotiti, pa tudi če bi jo, bi to vendarle pomenilo dokaz slabosti, ki bi Avstro-Ogrsko diskreditiral tudi v očeh Romunije (Avstro-Ogrska je namreč tudi Romunijo snubila v tabor centralnih sil).¹⁴ Po daljši razpravi je nato skupni ministrski svet odločil, da naj se pogajanja z Italijo neobvezno nadaljujejo, vendar z namenom, da ohranijo italijansko nevtralnost toliko časa, dokler ne pride do odločitve v Franciji in Rusiji. Če pa bi Italija prej napadla Trentino, je treba to sprejeti, pri čemer bodo o načinu obrambe pred italijanskim napadom sklepali pozneje.

Do napada Italije na Trentino sicer ni prišlo tako kmalu, kot so na Dunaju računali, toda kljub temu so že na naslednji seji ministrskega sveta, 19. avgusta 1914, pod predsedstvom samega cesarja razpravljali o tem, kako bi bilo, če bi jih Italija napadla.¹⁵ Predmet razprave na seji je bila utrditev Dunaja, Budimpešte in prehodov preko Donave. Kaže, da je bil eden izmed vzrokov za to razpravo tudi telegrafski predlog komandanta armade nadvojvode Friedricha, ki so ga prebrali na seji. V njem nadvojvoda piše, da bi se morala Avstro-Ogrska ob napadu Italije kmalu boriti na treh frontah. Toda ker nima nobenih razpoložljivih sil, ki bi jih lahko postavila proti Italiji, je treba nujno sprejeti ukrepe, ki bi zadržali italijanski napad.¹⁶ Cesar je k temu še dodal, da je utrditev Dunaja, Budimpešte in Donave že desetletja predmet razprave med vojaškimi avtoritetami.

Za cesarjem je govoril avstroogrski vojni minister Alexander vitez Krobotin. Najprej je razložil, kako naj bi mesti in Donavo utrdili, nato pa je med drugim opozoril, da bi za utrditev obeh mest potrebovali 8 tednov, ita-

lijanska armada pa bi lahko prišla do Dunaja v 4 tednih.¹⁷ Ministrski predsednik Stürgkh je sicer označil izvajanja vojnega ministra kot zelo pesimistična, toda razprava se je vendarle končala s sklepom, da je obe mesti in Donavo treba utrditi ter se na ne preveč viden in provokativen način ukvarjati z vojnimi pripravami proti Italiji. Skupni ministrski svet je bil tudi mnenja, naj se javnosti sporoči o nameravanih ukrepih za utrditev Dunaja, Budimpešte in Donave šele čez dan ali dva, in sicer, če je le mogoče v takem trenutku, da ne bi preveč prizadeli javno mnenje. Očitno torej avstrijski politiki niso hoteli pokazati javnosti, kako slabo stojijo na jugozahodni meji. Tudi sam cesar je mnenja, da je treba na tej meji v vojaškem smislu narediti vse, kar je mogoče, da bi mejo z Italijo lahko varoval čim dalj.¹⁸

Na meji z Italijo se je Avstro-Ogrska takoj začela pripravljati na vojno že vsaj devet mesecev, preden je izbruhnila. Kljub temu pa je maršal Borojević v imenovanem dokumentu in knjižici zapisal, da je imela Avstro-Ogrska 23. maja 1915 na jugozahodni fronti (soška fronta) le 6 divizij, nasproti 24 italijanskim. Italijani pa so imeli še prednost, da so lahko na fronto poslali še nadaljnjih 12 divizij, ki so jih sestavili prav v prvih dneh vojne s splošno mobilizacijo.¹⁹

Naslednji protokol skupnega ministrskega sveta nosi datum 7. september 1914. Če je iz vseh prejšnjih razvidno, da se je Nemčija zelo vmešavala v zunanjo in vojaško politiko Avstro-Ogrske, potem nam ta protokol in vsi naslednji do začetka vojne z Italijo pokažejo, kako zelo odvisna je bila avstroogrška zunanja politika od zunanjepolitičnih in vojaških akcij Nemčije, čeprav se je skupni ministrski svet trudil obraniti se nemškega vpliva. Eno najbolj značilnih znamenj nemške premoči je bil predlog Nemčije, ki ga je ministrski svet s »studom zavrnil«, da naj bi Avstro-Ogrska sicer protestirala, a vendar prepustila Trentino Italiji.

Za vojaško stanje na jugozahodni fronti pa je morda najbolj značilna izjava ogrskega ministrskega predsednika. Ta je dejal, da je sicer nujno treba morebitni italijanski napad pričakati z orožjem v roki, toda na tem področju nimajo dovolj sil, da bi lahko premagali italijansko armado, z glavnih bojišč pa tudi ne morejo odtegniti enot brez posledic. Zato je zatrdil, da je in ostaja glavna naloga vse razpoložljive sile poslati na rusko fronto.

Na naslednjih dveh sejah skupnega ministrskega sveta pred vstopom Italije v vojno na strani antantnih sil, 20. septembra in 31.

Svetozar Borojević (1856–1920)

oktobra 1914, je bilo »italijansko vprašanje« nekoliko potisnjeno ob stran. Jesen prvega vojnega leta je namreč prinesla centralnim silam vrsto porazov in zato je bilo vodenje vojne eno najpomembnejših vprašanj, s katerim se je ukvarjal ta čas ministrski svet. Konec avgusta in prve dni septembra je bila 3. avstroogrška armada pod vodstvom generala Brudermana dvakrat katastrofalno poražena pri Lvovu in ruska armada je bila v ofenzivi. Na zahodni fronti pa so bile nemške enote ustavljene na Marni. Vojaški položaj torej ni bil rožnat in zato je Nemčija, ki je vedno bolj vodila avstroogrsko zunanjo politiko, tako kot je svoj čas predlagala prepustitev Trentina Italiji, sedaj predlagala prepustitev Sedmograške Romuniji, samo da ta ne bi napadla centralnih sil.

Oktobra se je položaj sicer nekoliko izboljšal, saj je v vojno na strani centralnih sil vstopila Turčija in napadla ruska pristanišča v Črnem morju, vendar je bilo o Italiji govora le v zvezi z Albanijo. Italijanska vlada je namreč sporočila avstroogrski, da bo v Valono poslala ekspedicijo z zdravstvenovrstvenim namenom. Na široko pa se je ministrski svet razgovoril o italijanskem vprašanju na predzadnji seji pred vojno z Italijo, 3. februarja 1915. Takrat je o zunanjepolitičnem položaju govoril novi zunanji minister baron István Burián.²⁰ Prav gotovo je naj-

pomembnejši tisti del njegovega ekspezeja, kjer govori o pogovorih, ki jih je imel 23. januarja 1915 z nemškim cesarjem in odločujočimi politikami. Članom sveta je zatrdil, da je dosegel enotnost pogledov na vprašanja ozemeljskih odcepitvev. Jasno je poudaril, da kapitulacija pred italijanskim izsiljevanjem ne bi prinesla nobene koristi. Odcepitev Trentina ne bi pripomogla k razorožitvi Italije, pa tudi ne k dobrohotni nevtralnosti do konca vojne. »Tudi v Nemčiji«, je dejal Burian, »so si popolnoma na jasnem, da bi imela taka transakcija samo kratko učinkovanje in bi Italija v trenutku, ko bi bila vojaško popolnoma pripravljena, prišla na dan z novimi zahtevami.«²¹ Na drugi strani pa so bili nemški sogovorniki avstrijskega zunanjega ministra prepričani, da je treba z Italijo nadaljevati prijateljska in skrbna pogajanja za sporazumevanje na temelju pogodbe o trozvezi. Z drugimi besedami, z Italijo je treba delati zelo skrbno, da ji na noben način ne bi dali vzroka za sovražnosti.

Miklós Komjáty pa je prišel ob tem do zanimive ugotovitve. Ko je protokol zasedanja skupnega ministrskega sveta primerjal s spomini barona Buriána (Drei Jahre, Berlin

1923, str. 32), je ugotovil, da Burián trdi, da z Nemci ni našel skupnega jezika, kar se tiče vprašanja teritorialnih odcepitvev. Glede na razvoj dogodkov in glede na dotedanjo politiko Nemčije do italijanskih in drugih zahtev po avstroogrskem ozemlju je bolj verjetna trditev v spominih.

Dne 8. marca 1915 je problematika o odcepitvi nekaterih ozemelj Avstro-Ogrske Italiji prišla zadnjič na dnevni red zasedanja skupnega ministrskega sveta. Ministrski svet je na tem zasedanju sklenil zaradi zagotovitve italijanske nevtralnosti v vojni odstopiti Italiji določene minimalne teritorije. Taka odločitev je prav gotovo tudi posledica nemškega pritiska na Avstro-Ogrsko. Odločitev ni bila lahko sprejeta, še posebej zato, ker so člani sveta ostro napadli Nemce in njihovo politiko. Nihče od članov ministrskega sveta kot najvišjega vladajočega organa pa ni hotel niti slišati o odcepitvi še kakšnega drugega dela Avstro-Ogrske, razen Trentina.

Toda očitno je bila ta odločitev prepozna in Italija je dobila vse večje garancije za avstroogrska ozemlja od Antante. Avstro-Ogrska pa tudi v času odločitve še ni bila vojaško sposobna braniti jugozahodno mejo, tako so

Kaverne in skladišča na soški fronti blizu Mrzlega vrha in Krna

vsaj položaj na poznejši »soški fronti« ocenjevali na skupnem ministrskem svetu. Ministrski predsednik grof Stürgkh je na navedeni seji sveta med drugim dejal: »... da se Italiji absolutno ne moremo postaviti po robu s kakršnimkoli upanjem na uspeh. Tudi če bi italijanski napad na Trentino lahko zadržali, bi bilo to na Soči in v Dalmaciji s četami, ki so na razpolago, popolnoma nemogoče«. Ob takih okoliščinah in ob dejstvu, da Italije ni mogoče na nikakršen drug način pomiriti, je tudi on moral priti do zaključka, da je treba srejeti to hudo žrtev.²² Nadalje je bil grof Stürgkh mnenja, da je treba pri razdeljevanju ozemlja Južne Tirolske in pri določevanju bodoče meje potegniti le-to glede na strateško pomembnost in ne po etnični meji. Odločno pa je bil proti odcepitvi ozemlja v Posočju (Isonzolinie). Prepričan je bil, da ne smejo dopustiti, da bi mejo potisnili bliže k Trstu, ker bi to imelo usodne posledice za vse Primorje. »Če bi bile italijanske aspiracije do Primorja tudi v najmanjši meri izpolnjene, bi obstajala nevarnost, da bi tam postala politična situacija nevzdržna.²³ Kako zelo odvisna je bila avstro-ogrška zunanja politika od Nemčije, pa nam pokaže tudi njegov naslednji stavek: »Iz teh razlogov bi rad nujno prosil, da se nemška vlada najnujnejše opozori na to, da pod nobenimi pogoji ne pristanemo na odcepitev ozemlja v Posočju (Isonzogebiet) in da od nje pričakujemo, da bo vsa topogledna italijanska namigovanja odločno odklonila.«²⁴

Tudi drugi člani ministrskega sveta na čelu s cesarjem so bili podobnega mnenja. Le šef generalnega štaba baron von Conrad je dodal, da bi pred Italijani lahko nekaj časa varovali le Pulj in Južno Tirolsko.²⁵ Ves strah avstrijskega vrhovnega poveljstva in odgovornih politikov pa je bil odveč. Cadorno, poveljujoči general italijanske vojske, ni napadel v smeri Trentina, Trsta in Gorice, kakor je pričakoval Borojević. Takrat izgubljeni čas se je moral Italiji v bodočnosti grenko »obrestovati« in to je v resnici tudi bilo tako,

trdi Borojević. Namesto da bi Italijani zmagoslavno končali vojno v nekaj tednih, se je leta zavlekla nad tri krvava leta in njihova zmaga ni prišla več v poštev. Z močjo svojega orožja Italija vse do konca vojne ni mogla doseči niti majhnega dela tistega, kar ji je spomladi leta 1915 diplomatsko in vojaško ležalo pred nogami.²⁶

OPOMBE

1. Miklós Komjáty, Protokolle des Gemeinsames Ministerrates des Österreichisch — Ungarischen Monarchie (1914—1918), Akademiai Kiado, Budapest, 1966. — 2. Tu naj pripomnim, da se za psevdonomom Adriaticus skriva advokat Otokar Rybař. Podatke o tem mi je ljubezljivo posredoval tov. Miloř Rybař iz NUK. — 3. Josip Žontar — Arhiv poveljstva skupine maršala Svetozarja Borojevića, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, IV/1956, št. 1, str. 39—47. — 4. Gre za 3. pogodbo o trozvezi (6. maja 1891) med Avstro-Ogrsko, Nemčijo in Italijo, ki je v členu VII hotela obdržati ozemeljski status quo na Orientu kolikor mogoče dolgo. V pogodbi med drugim piše, da »si bodo podpisniki v ta namen izmenjavali zadevna poročila in se medsebojno obveščali o svojih, kakor tudi o načrtih drugih sil«. — 5. Komjáty, Protokolle..., str. 159. — 6. Ibid., str. 160. — 7. Ibid., str. 160. — 8. Arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Cankarjeva 5, fsc. 39, št. R 10; prim. Adriaticus, O vojni... str. 6. — 9. Prim. Komjáty, Protokolle..., str. 162. — 10. Ibid., str. 163. — 11. Ibid. — 12. Ibid., str. 164. — 13. Ibid., str. 164/165. — 14. Ibid., str. 165. — 15. Ibid., str. 168—172. — 16. Ibid., str. 169. — 17. Ibid., str. 169. — 18. Ibid., 172. — 19. Arhiv INV, fasc. 39, št. R 10; Adriaticus, O vojni... str. 7 in priloga 1. — 20. Baron Burián je bil prej v kabinetu Tisze Minister am allerhöchsten Hoflager. Dne 13. januarja 1915 ga je Franc Jožef postavil za zunanjega ministra namesto grofa Berchtolda. Dne 14. januarja 1915 je prevzel vodstvo ministrstva, 3. februarja pa je prvič predsedoval seji skupnega ministrskega sveta. — 21. Komjáty, Protokolle..., str. 195. — 22. Komjáty, Protokolle..., str. 224. — 23. Ibid., str. 225. — 24. Ibid., str. 225. — 25. Ibid., str. 231. — 26. Arhiv INV, fasc. 39, št. R 10.